

hogyan hasznosíthatják azt a termelésben. Elengedhetetlenek tartják a laboratóriumban és a tanműhelyben folyó munkát. A közoktatási szervek harcolnak az iskola „visszaelméletiesedése” ellen, helytelenítik a műhelyek felszámolását. Az iskolák egy tekintélyes részében, ahol a kedvező feltételek megvannak: van korszerű berendezés, „jól választott” szakma, hozzáértő oktató, a szakmai oktatás fakultatíve folyhat. A tantervek túlnyomó többségét korszerűsítik. A kötelező órák számát magasnak tartják és csökkentik. Az oktatási folyamat két oldaláról közelítve csökkentik a tanterv centrális előírások miatti „merevségét”. A tanulók igényeinek megfelelően bizonyos mértékű fakultatív oktatásokat engednek, továbbá a pedagógusok nagyobb teret kapnak a tantervi keretek kitöltésében, illetőleg a módszerek alkalmazásában. A korszerű oktatási eszközök intézményes és gyors ütemű elterjesztése is sürgeti a nagyobb módszertani „szabadságot”. Az új tanterveket a pedagógusok módszertani felkészítése után vezetik be.

Az állami, a párt- és egyéb társadalmi szervek politikai feladata a reform társadalmi bázisának további erősítése. Felhívják az ipari, mezőgazdasági és egyéb vállalatokat, kutatóintézeteket, hogy segítsék az iskolák anyagi bázisainak megszilárdítását, adjanak át az iskoláknak felszerelést, anyagot, segítsenek az iskolák építésében, felújításában és a tanulók nevelésében.

A határozat előkészítése során az oktatás-gazdasági kérdések nagy hangsúllyal merültek fel. Az oktatáspolitikai döntéseket a pénzügyi realitások mérlegelésével kapcsolták össze. Arra azonban nem tudok választ adni, hogy minden esetben az oktatási és a pénzügyi kérdésekről korrelációban döntöttek-e. Az bizonyos, hogy az elhatározásokban a gazdaságosabb megoldások szerepelnek. Arra a kérdésre, hogy miért az általánosan képző középiskolát fejlesztik, SÁMIN elvtárs nagyon határozottan azt felelte; mert ez a gazdaságosabb és korszerűbb.

ARATÓ FERENC

NAGY SÁNDOR: DIDAKTIKA

Budapest, Tankönyvkiadó, 1967. 240 l.

NAGY SÁNDOR ez évben megjelent *Didaktika* című könyvében arra vállalkozott, hogy rendszerbe foglalja és értékeldően fejtsse ki „azt a világméretű erjedést”, mely az elmúlt esztendőekben — az iskolai tanítás terén — végbement.

Munkájában nagy hangsúllyal kerül előtérbe a pedagógiai munka hatékonyságának a fokozása: ennek érdekében a kapcsolat keresése a pedagógia társtudományával; az új módszerek és eszközök, szervezeti formák ismertetése, ezeknek az iskolai tanításba való szerves beillesztése.

A könyv egyetemi tankönyvnek is készült annak az egyszerű felismerésnek alapján, hogy „... nem vállalkozni e nagy és ma is folyamatosan levő átalakulás valaminő regisztrálására, egy könyvben történő áttekintésére, — azt jelentené, hogy kellő időben nem „teszszük át” e nagy átalakulás jövőbe mutató anyagát és tendenciáit a pedagógusképzés és pedagógus-továbbképzés mindnyájunk számára oly lényeges területére...” (5. l.)

Ezt a ténnyt azért kell különösen is kiemelni, mert a szerző eddigi munkássága is nagy hatással volt iskolai pedagógiánkra: a módszertanok, sőt sok esetben a tanítást szabályozó dokumentumok is az ő didaktikájára alapozottan készültek. Nincs kétség abban, hogy könyvében kifejtett álláspontja lényegesen gyorsítja majd a korszerű pedagógiai szemlélet és igények általánossá válását, ugyanakkor természetesen a pedagógusképzésben is meg-

valósulnak a feltételek arra, hogy az egyetemokről és főiskolákról kikerülő fiatal pedagógusok új szellemet vigyenek be az iskolákba, ismerjék a fejlődés várható következményeit, megértően fogadják a jövőben bekövetkező változásokat, ezekre másokat is fogékonyakká tegyenek.

A könyv az *Előszón* kívül 6 nagy fejezetre tagolódik. Ismertetésünkben fejezetenként kísérjük meg bemutatni tartalmát és szerzője lényeges megállapításait.

I. A didaktika fogalma, tárgya, kapcsolata más tudományokkal. Ebben a fejezetben különös jelentősége van annak az egyértelmű megállapításnak, hogy a didaktika nem elkülönült, önálló tudomány, de nem is kiegészítő tudomány, hanem *szerves része az általános pedagógiának*. Tárnya a nevelés nélkülözhetetlen résztevékenysége, az oktatás. Alapvető feladata a sikeres oktatás törvényszerűségeinek feltárása. Meggyőzően bizonyítja továbbá a szerző a *didaktika kapcsolatát más tudományokkal*, főleg a filozófiával, a pszichológiával, a szociológiával, a kibernetikával.

II. Az oktatás fogalma. Az oktatás fogalma egyaránt magában foglalja a *tanítást* és a *tanulást* mint egymással kölcsönhatásban lezajló aktív tevékenységeket. Már itt megfogalmazza a szerző a *nevelő jellegű oktatás* szükségességét, azt a kívánságot, „hogy az *elsajjtítás* ... az ismeretek megértésén, tudomásulvételén túl az *alkalmazni tudást* is jelentse, a *műveletek megtanulását*, melyek lehetővé teszik,

hogy dolgozni, cselekedni tudjon az ember a tudás segítségével . . .” (32. l.) A tanítás „a komplex művelődési folyamat egészének meghatározott módon való (direkt és indirekt) irányítása” (27. l.).

III. *Az oktatás és a képzés tartalma.* A szerző az oktatás tartalmán a korszerű műveltségnek azt a törzsanyagát érti, amely szükséges ahhoz, hogy a gyermeki és az ifjúi személyiségnek a nevelési célban megjelölt műveltségi szintjét elérjék” (37. l.). Az alfejezetekben a szerző az ismeretet mint didaktikai kategóriát, a jártasság és a készség jelentését, a tantervek lehetséges változatait, a tananyagának a társadalmi fejlődéstől való függését, a tantervek periodikus újragészítésének szempontjait, a tananyag elrendezését és a tanterv szerkezeti felépítését ismerteti. Ebből a fejezetből emeljük ki az új tantervi koncepció megalkotása után a kísérleti iskolák hálózatának és a pedagógiai kutatásoknak tulajdonított jelentőséget.

IV. *Az oktatás folyamata.* Már az elmondottakból is érthető, hogy a szerző megkívánja a tervezésnél a tanulás törvényei, a tanulók (az osztály összetétele, fejlettségi szintje, előzetes ismeretei, tapasztalatai, dinamikája), a tananyag és a pedagógiai lehetőségek minél nagyobb mértékben történő figyelembevételét. Kiemelt helyet kap a fejezeten belül a programozott oktatás, mégpedig olyan szélesebb értelmezésben, hogy az oktatási folyamat tervezése „egyre inkább közeledni fog . . . egy (olyan) programozáshoz, melyre az a jellemző, hogy nem csupán a tananyag valamely részét bontja szekvenciákra, hanem a nevelő és a tanulók együttes tevékenységének egymás után szükségzerűen következő fázisait, szakaszait is megjelöli . . .” (87. l.). A megismerés útját vázoló alfejezetben a tanulói aktivitás és annak irányítása ugyancsak a programozott oktatás újonnan feltárt eredményei alapján kerül a középpontba. A legújabb irodalom alapján elemzi a szerző az oktatási folyamat ismeretelméleti alapjait, majd igen alaposan foglalkozik az oktatási folyamat szerkezetével, az oktatási folyamat és a munkaoktatás kapcsolatával.

V. *Az oktatás szervezeti kérdései.* Ez a fejezet a tanítási óra és az órán kívüli foglalkozások lehetséges változatainak elemző vizsgálatát tartalmazza, ázzal a következtetéssel, „hogy az óra jellegét, típusát meghatározó alapvető tényező az oktatási folyamat tartalmi menetében egy-egy adott ponton szükségessé váló didaktikai feladat . . .” (158. l.). Az új megoldást kívánó feladatok közül említésre kerülnek a programozott órák, a laboratóriumi órák, a csoportmunka, egyes új eszközök használatának beiktatása a hagyományos tantervbe. Ezt a fejezetet számos példával illusztrálja a szerző. A fejezet utolsó részében röviden kerül sor a tanítási órán kívüli tanítás és tanulás szervezeti kérdéseire.

VI. *Az oktatás módszerei.* Tartalmánál fogva ez a fejezet említi a legtöbb új elemet a régiak mellett. Ilyenek a nevelő elbeszélése és magyarázata valamely ismeret közvetítése céljából; a nevelő által irányított beszélgetés; a bemutatás és a megfigyeltetés; a tanulók önálló megfigyelései és laboratóriumi munkái; gyakorlás és gyakorlati foglalkozások; a tanulók önálló munkája tankönyvvel, programozott anyagrézsekkel, munkafüzetekkel stb. (182. l.). De szóba kerül a film és a televízió nyújtotta tanítás beillesztése az egybetartozó tevékenységek egészébe, a pedagógiaiilag leginkább ösztönző értékelés módja és mindaz a szervesen egybetartozó sokféleség, melytől a permanenssé váló önnevelés megvalósulását várjuk: „Mindezek — írja a szerző — nagy lehetőségeit rejtik magukban az arra való előkészítésnek, hogy tanulóink az iskolát elhagyva önállóan is tudjanak problémát elemezni, azokat új ismeretek megszerzése útján helyesen megoldani, esetenként új utakon keresni a természetben és az élet egyéb szektoraiban” (219. l.).

A Magyar Pedagógiában — melynek a könyv szerzője főszerkesztője — alig tehetünk többet, mint hogy felhívjuk a pedagógus olvasók figyelmét az ismertett munka gazdag anyagára. Azokra a nehézségekre, melyekkel meg kellett birkóznia, maga a szerző mutat rá az előszóban. Egyes nehézségek természetesen adódnak a didaktika rendkívül gyors fejlődéséből. Mások abból következnek, hogy a szerzőnek nemcsak a szokásos tankönyvírói tevékenységet kellett elvégeznie, vagyis már megvitattott, viszonylagosan lezárt, kollektíven értékelt, kísérletileg eléggé kipróbált, gyakorlatilag eléggé igazolt anyagot összefoglalnia, hanem esetenként merőben új jelenségeket (mint pl. a programozott oktatással kapcsolatos egész problematikát) kellett tudományosan mérlegelnie, s a didaktika új szintézisében elhelyéznie. Így voltaképpen nem egyszerűen tankönyvet írt, hanem didaktikai kézikönyvet . . . (5—6. l.).

Mikor a munkát a pedagógus olvasók figyelmébe ajánljuk, csak tényszerűen állapítjuk meg, hogy a szerző eddigi művei törzsanyagának meghagyásával nagy tájékozottsággal és türelemmel értékelt minden számbajövő új törekvést és teljesítményt azzal a kifejezett szándékkal, hogy a pedagógia elméleti és gyakorlati művelőit mielőbb felkészítse a nevelési céljaink szempontjából eredményesebb korszerű megoldásokra. A legkorszerűbb elméletek és eljárások is csak akkor hatékonyak — írja a szerző könyve utolsó mondatában —, ha pedagógiaiilag és pszichológiaiilag jól képzett nevelők alkalmazzák: „nevelők, akik a modern eljárásokat alkalmazva egyszersmind olyan légkört tudnak teremteni, melyben otthonos a kezdeményező, alkotó munka s melyben gyermekeink és ifjaink valódi tudásu-

kat, tudásuknak megfelelő maximális teljesítményüket tudják nyújtani, és képességeiket a szocialista iskolai közösség kedvező feltételei között tudják a kívánatos mértékben fejleszteni.”

Az ilyen nevelői beállítottság kialakításának és megerősítésének jelentős eszközzé válhat az ismertetett munka egész szemléletmódjával, a jövő felé mutató nyitottságával,

gazdag tartalmával, a felhasznált és ajánlott bő irodalom hasznosításával. A mai és a jövőbeli pedagógus alig értheti meg a munkájában rejlő lehetőségeket olyan tanulmányok nélkül, mint melyekbe NAGY SÁNDOR *Didaktikája* vezet be.

KISS ÁRPÁD

PAEDAGOGICA HISTORICA

A pedagógia története nemzetközi folyóirata. M. DEBESSE (Paris), J. DOLCH (Saarbrücken) és J. A. LAUWERYS (London) közreműködésével szerkeszti R. L. PLANCKE Gent.

1966. VI. 2. Ázsiának szentelt szám

A közölt tanulmányok: AHLUWALIA, S. P.: Középiskolai nevelés Indiában, 1947—1961: egyes jellemző törekvések (angol); COOKE, D. F.: A maláj államokban működő missziós iskolák, 1815—1942 (angol); KARASAWA, TOMITARO: A japán pedagógusok története (angol); SUKONTARANGSI, SWAT: A köznevelés állami ellenőrzésének kialakulása Thaiföldön (angol); WONG, HOY KEE: A De La Salle rendhez tartozó szerzetesek működésének vizsgálata a Távoll Keleten (angol).

1967. VII. 1. kötet:

A közölt tanulmányok: BRAMBORA, JOSEF: A comeniológiai időszak problémái: a leg-

újabb irodalom áttekintése (francia); LANDSHEERE, G. DE: F. A. Diesterweg politikai és társadalmi eszméi (francia); FOLBERTH, OTTO: Ésszerű nyelvi nevelés többnyelvű környezetben: Pestalozzi és erdélyi munkatársa, Stephan Ludwig Roth útmutatásai (német); FOX RENA: Emerson értelemről alkotott elmélete (angol); LOHMANN, JOACHIM: A fél- és egésznapos iskolázás kialakulása (német); SMITH, TERRY W.: A philadelphiai és más gyarmati főiskolák kezdeti időszakában nyújtott „gyakorlatok” (angol); SUCHODOLSKI, BOGDAN: A pedagógiának mint tudománynak kezdetei (francia); BRICKMAN, WILLIAM W.: A nemzetközi kapcsolatok történetének válogatott bibliográfiája a felsőoktatásban (angol).

KISS ÁRPÁD

ROGER GAL: HOL TART A PEDAGÓGIA?

Budapest, Gondolat Kiadó, 1967

Értékes szolgálatot tett pedagógiai életünknek a Gondolat Kiadó, amikor magyar nyelven hozzáférhetővé tette a közelmúltban elhunyt kiváló francia pedagógiai szakértő, ROGER GAL „Hol tart a pedagógia?” című könyvét. ROGER GAL, aki a párizsi Pedagógiai Intézet kutatási részlegének igazgatója volt, nem is egészen egy évtizeddel ezelőtt lett viszonylag szélesebb körökben ismertté hazánkban. Éspedig úgy lett ismertté, hogy a kétségtelenül fontos nemzetközi funkciót betöltő s a tantervi munka korszerű problémáival foglalkozó 1958-as sèvres-i UNESCO konferencián ő tartotta a bevezető referátumot. Ennek a referátumnak az anyagát 31 UNESCO tagország — köztük a Szovjetunió és más szocialista országok — közoktatáspolitikai adatszolgáltatása képezte, és ebben a kétségtelenül sokszínű, bizonyos vonatkozásokban pedig világnézetileg is élesen különböző anyagban ROGER GAL haladó tudósként törekedett eligazodni s állást foglalni. Akkori állásfoglalásai azzal biztattak, hogy bizonyára sok egyéb, nem kifejezetten tantervméleti kérdésben is tanulságos volna felfogását megismerni.

Mostani könyve ezt a megismerést értékesen szolgálja. Olvasásakor azzal a benyomással térhetünk át egyik fejezetről a másikra, hogy itt nemcsak a neveléstudomány kitűnő ismerőjével és elfogulatlan tudásával találkozunk, hanem értékes emberrel is. Joggal mondja a könyv igen élvezetes és szép magyar fordításának készítője, KISS ÁRPÁD, egy valóban rokonszenves emberközelségben mozgó előszóban ROGER GAL-ról, hogy „főleg a helyesen értelmezett új nevelés népszerűsítése és a nemzetközi megértés minden téren való előmozdítása a szívügye”.

A könyv sok kiemelkedő gondolata közül is egyik legtanulságosabb lehet számunkra annak teljes meggyőződéssel való ismételt kifejtése, hogy ha pedagógiáról van szó, akkor az ember és a társadalom jövőjéről van szó; ez talán egyik legfontosabb és legkomolyabb mondanivalója — és immár testamentuma is — a francia pedagógiai élet e jelentős képviselőjének. S ezt akkor is bátran el lehet mondani róla, ha némi rezignáció vegyül a pedagógia jövőjét illető optimizmusába, amikor felteszi a kérdést: meghozzák-e az eljövendő évek a